

Mag. scient. Kirsten Jørgensen fra Kvindernes U-landsudvalg beskæftigede sig i sit indlæg på FN-forbundets debatmøde om teknologi og udvikling især med kvindernes rolle i udviklingen, og hvordan indførelsen af ny teknologi påvirker deres situation og muligheder.

I de senere år har der været yttret en vis utilfredshed med de udviklingsteorier, som gik ud fra, at fremgang i én sektor, eller hos én befolkningsgruppe mere eller mindre automatisk ville spredes gradvist til hele samfundet. I stedet er der en voksende erkendelse af, at hvis der i økonomisk vækst også ligger det, at give en højere levestandard til de dårligst stillede grupper i samfundet, må udviklingen i højere grad sigte mod at skaffe disse grupper en forøget købekraft. Blandt andet ud fra dette argumenter *de elementære behovs strategi* udviklet.

Som disse behov er defineret, vil det i teknologisk set underudviklede landbrugsområder i stort omfang være kvinderne, der producerer de fleste af de fødevarer, der kræves til de elementære behovs tilfredsstillelse. Denne produktion er traditionelt kvindernes ansvarsområde, og den har været mere statisk i sin karakter end de produktions-områder, hvorfra udviklingen normalt er udsprunget, nemlig eksport-sektorerne.

Kvinderne og de elementære behov

Virkningen af, at kvinders manuelle arbejdskraft faktisk er fuldt udnyttet, og ofte overudnyttet ses for eksempel i ILO-rapporten: *Employment, Growth and Basic Needs: A One-World Problem* (Geneva, 1976), hvori der blandt andet står:

„Der er to sider af en elementær behovs strategi for kvinder i udviklingslandene. Den ene side er spørgsmålet om at sætte dem i stand til at bidrage mere effektivt end nu til tilfredsstillelsen af deres familiers elementære behov inden for rammerne af den traditionelle arbejdsdeling. Den anden side, der

udgør et fundamentalt behov for kvinderne selv, er spørgsmålet om at lette deres arbejdsbyrder, fremme deres økonomiske uafhængighed og sikre deres muligheder for en aktiv deltagelse i samfundslivet udover den snævre familiekreds. Specielt i landdistrikterne i udviklingslandene er de fleste kvinder overbeskæftigede snarere end underbeskæftiget, og tilpasset teknologi, det vil sige teknologi, der er beregnet til det arbejde, de udfører, ville medføre en betydelig tidsbesparelse» (s. 61).

ILO-rapportens opfattelse af en elementær-behovsstrategi tager imidlertid ikke hensyn til den kendsgerning, at der ikke er et lige forhold mellem mænd og kvinder. For eksempel omfatter produktionsrelationerne inden for husholdet ikke. Ugeledes omtales heller ikke vanskelighederne med at introducere teknologi i en pengeløs sektor.

En elementær behovs strategi erkender, at mænd og kvinder så at sige nærmer sig arbejdsmarkedet fra hver sin side, nemlig fra *underbeskæftigelse*, henholdsvis *overbeskæftigelse*. Derfor kan strategiens læggen vægt på at sørge for tilstrækkelig (det vil sige bedre lønnet og mere produktiv) beskæftigelse være et problem.

Problemet ligger deri, at en økonomisk tankegang måske leder os til at tro, at teknologi nødvendigvis må indføres i forbindelse med nye produktioner, snarere end inden for de traditionelle. Hvis kvinderne er mere end fuldt beskæftiget, er de næppe motiveret til at finde yderligere arbejde. Da kvinderne desuden med stor sandsynlighed fortsat vil dominere inden for husligt arbejde og selvforsynings-fødevarerproduktionen, vil der måske være tendens til at interessere sig mindre for disse traditionelle arbejdsområder, end til at skabe nye højt produktive jobs til mænd, fordi teknologi i den almindelige bevidsthed er forbundet med lønarbejde. Hvis dette sker, vil forskellen mellem kønnene med hensyn til produktivitet blive større, og en polarisering mellem kønnene på arbejdsmarkedet kan derfor opstå.

En rimelig strategi må også være at sikre kvinderne deres andel af familiens indtægter; thi blandt andet

dette vil afgøre det omfang, hvori en elementær-behovs-strategi vil komme den enkelte familie tilgode. Kvindens kontrol over familiens indtægter vil også til en vis grad bestemme, hvilke varer og tjenester der vil blive produceret. En antagelse om, at en forbedring af kvinders økonomiske uafhængighed kan udsættes til et senere trin i udviklingen, vil derfor svække en elementær behovs strategi.

Kvindernes beskæftigelse

I modsætning til erfaringerne fra de industrialiserede lande synes den nuværende udvikling i udviklingslandene at betyde, at arbejdskraften vandrer hurtigere fra landbruget, end hvad den ret udviklede industri kan absorbere. I f.eks. Brasilien har kvindernes andel af arbejdsstyrken været aftagende i takt med den øgede industrialisering. Karakteristisk for udviklingslandene er også væksten i servicefagene, hvor kvinderne nogle steder udgør den største del af de beskæftigede (og oftest er underbetalte i forhold til mændene). Dette store antal kvinder i disse fag afspejler imidlertid ikke kvindernes eget valg, men viser hvilke muligheder for beskæftigelse, der ofte tilbydes kvinderne som de eneste.

Hvis man antager, at arbejdsdelingen har knyttet kvindens biologiske rolle i reproduktionen til ansvaret for den kommende generation, og forbinder denne antagelse med en udviklingsproces, der lægger størst vægt på vækst i produktionen, kommer man til den konklusion, at det er uøkonomisk at beskæftige kvinder i økonomiens mest udviklede sektorer, da dette f.eks. vil kræve investeringer i daginstitutioner og mere fleksible arbejdstider.

I en del tilfælde er produktionen af fødevarer afgrøder, der mange steder traditionelt varetages af kvinderne, blevet trængt af en kapital-intensiv industriel produktion af luksusvarer eller varer til eksport, hvilket kun har forstærket udviklingslandenes afhængighed af de industrialiserede lande, ligesom det har betydet, at en del udviklingslande i dag ikke kan forsyne sig selv med fødevarer.

Udelukkelsen af kvinderne fra de avancerede sektorer betyder yderligere, at lønningerne presses ned i de sektorer, hvor kvinder fortrinsvis er beskæftiget (f.eks. servicefag.). På den anden side vil dette give en tendens til, at lønningerne stiger i de avancerede sektorer, idet tilgangen af arbejdskraft hertil bliver mindre, når kvinderne i det store og hele holdes uden for disse sektorer. Stigende lønninger i de avancerede sektorer giver imidlertid et incitament til at erstatte arbejdskraft med maskiner, hvilket medfører en yderligere forvridning af udviklingen i økonomier, der er præget af stor ledighed og manglende interesse for at udvikle fødevarerproduktionen.

Den ulige fordeling af investeringerne i udviklingslandenes forskellige sektorer har været undersøgt nationalt såvel som regionalt, men betydningen heraf for forholdet mellem kønnene har ikke været berørt før indtil for få år siden. På samme måde, som det er tilfældet med andre diskriminerede befolkningsgrupper (f.eks. bønder), at de kan kontrolleres ret effektivt, således gælder det for kvinderne, at de mister deres muligheder for at være med, hvor beslutninger træffes. Yderligere må det fremhæves, at når der sker en ændring i produktionen, således at mændene favoriseres m.h.t. beskæftigelse, da sker der ofte en samtidig ændring i forbrugsmønstret: transistorradioer og cykler (som efterspørges af mændene, der har lønindtægterne) får højere prioritet end børnenes ernæring og oprettelsen af børnehaver (kvindernes område).

Undervurderingen af kvindernes produktive indsats er også medvirkende til den skæve udvikling i investeringerne i de forskellige sektorer i et udviklingsland. Eftersom kvindernes arbejde i husholdet ikke tillægges nogen økonomisk værdi, ligesom deres arbejde i servicefagene er underbetalt, forøges investeringerne i de moderniserede sektorer.

Kvindernes rolle i fødevareproduktionen

Et af de vigtigste elementære behov, der endnu ikke er tilfredsstillet i mange udviklingslande, er fødevarebehovet. Der må derfor ske en forøgelse af fødevareproduktionen. Herved kan der samtidig skabes beskæftigelse for den store del af befolkningen i disse lande, der er under- eller ikke-beskæftiget. Såvel fødevareforsyningen som beskæftigelse anses for at være centrale elementer i en elementær behovsstrategi.

I landdistrikterne i Afrika er det for en stor del kvindernes arbejdsområde at sørge for produktion og forarbejdning af fødevarer til familiens forbrug.

For kvindernes vedkommende er beskæftigelsesproblemet imidlertid ikke primært et spørgsmål om underbeskæftigelse eller arbejdsløshed. Problemet for kvinderne er snarere, at de ud af deres samlede arbejdstid anvender en ofte uforholdsmæssig stor del på simple, men tidskrævende arbejdsopgaver som vandhentning, indsamling af brændsel, forarbejdning og oplagring af fødevarer m.v.

Da kvinderne som nævnt traditionelt varetager produktion og forarbejdning af fødevarer til familiens forbrug, synes der at være mulighed for en generel forøgelse i fødevareproduktionen, i det omfang kvindernes tidsforbrug til de nævnte tidskrævende arbejdsopgaver kan reduceres.

